

DZIEWICA (420) *sb f*

e oraz a jasne.

sg *N* dziewica (73). ◇ *G* dziewice (115), dziewicy (5); -e : -y *OpecŻyw* (17 : 3; 4, 5v [2 r.]), *PatKaz III* (2 : 1; 103), *SkarŻyw* (24 : 1; 341). ◇ *D* dziewicy (23) [cf też *DZIEWICZY* sg *m N i A*]. ◇ *A* dziewicę (35). ◇ *I* dziewicą (21). ◇ *L* dziewicy (7). ◇ *V* dziewico (44), dziewice (3); -e *BierRaj*; -o : -e *OpecŻyw* (14 : 2). ◇ *pl N* dziewice (24). ◇ *G* dziewic (16). ◇ *D* dziewicám (10), dziewic(o)m (1) *KrowObr*; -ám (8), -am (1), -am (1) *KromRozm III*; -ám : -am *RejPos* (4 : 1). ◇ *A* dziewice (6). ◇ *I* dziewicami (16). ◇ *L* dziewicách (15); -ách (9), -ach (6); -ách *RejAp*, *RejPos* (3), *BudNT*, *ArtKanc*; -ach *CzechEp*; -ách : -ach *KrowObr* (3 : 5). ◇ *V* dziewice (5). ◇ *du A* (*cum nm*) dziewicy (1) *RejZwierc* 236.

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVII w.

1. *Dziewczyna, panna, kobieta do czasu utraty panieństwa; virgo* *Murm, Mącz, Cn; innupta Mącz; filia a. virgo integra, integra a. viro, nescia viri, pura Cn* (404) : *OpecŻyw* 4, 183; *FalZioł IV* 53c; *KromRozm III* C8 [2 r.]; *BielKom Gv*; Iż fię małżonkowie o rzetzy tego fwiátá więcey połpolicie ftáráia/ [...] á niłli dziewicá *KrowObr* 226v, 139v [2 r.], 148v [2 r.], 152v, 225v, 226v [2 r.] (14); Mam corkę dziewicę [*habeo filiam virginem*]/ á ten człowiek ma miłośnicę *Leop Iudic* 19/24; *Mącz* 252c; Powiedáia/ kthoby chuftę miał vmázaná w tey krwi/ kthora dżiewicy z pierwżych mieśiácow płynie/ á thą chuftą nogi obwijał/ przeftanie ból. *SienLek* 123; *BudBib Lev* 21/13, 14, *Deut* 22/14, *Iudic* 19/24, 2.*Reg* 13/18 (11); Bo práwi/ słowo *ALMAH* nie dziewicę znaczy/ ale młodą niewiaftę. *BudNT Ff8v, Matth* 25/7, 1.*Cor* 7/25, 27, *Gg3* [4 r.]; *CzechRozm* 129 [3 r.], 129v [3 r.], 130, 130v [2 r.]; powiedz ieślifz dziewicą/ czyli fkázoną od *Alexándrá*? *SkarŻyw* 444, 67, 68 [2 r.], 71, 279, 341 [3 r.], 342, 371, 457; *CzechEp* 116; *KochJez* B4; Y ty chłopie/ ieślić fię ták dżiewice chćiáło/ Mogłes do *Kolná* iechác: tám ich ieft niemáło. *KochFr* 42, 42; *BielSjem* 24; *ArtKanc* F15; *GórnTroas* 27; *LatHar* 173, 456, 469, 500, 525.

W połączeniu z imieniem [imię + dziewica (10), dziewica + imię (1)] (11): ktorego [*Izaaká*] wiele z nálfzych znáło/ a zwłáfczá *dziewica* [!] *Gregorya*/ która teraz w *Rzymie* miełzka. *SkarŻyw* 324, 12, 150, 340, 443, 444 *żp*, 486, 589; ábyłmy fię ták w święte nabożeńftwo wpráwowáli/ iáko fię z pámiátki błogóftáwioney *Marthy* dżiewice twoiey wefelimy. *LatHar* 466, [+ + 3]v; *KlonKr wstęp* A2 *marg*.

W połączeniach szeregowych (3) : *BierRaj* 17; świętych męczennikow/ fpowiednikow/ dżiewitz fwiętych korono *OpecŻyw* 185, 185; *TarDuch* D6.

W charakterystycznych połączeniach: dziewica błogóftáwiona, cna, cnotliwa.

Wyrażenia: »dziewica boża« (1): błogóftáwiona *dziewico* *Boża* odpuść mi/ á modl fię zá grzech moy. *SkarŻyw* 184.

»dziewice cielesne« [szyk 2 : 1] (3): *Ian* Święty tych flow niemowi/ o dziewicách ćielefnych [...] ále mówi o dziewicách duchownych/ to ieft o wżyfłkich ludziach wiernych *KrowObr* 229, 229 [2 r.].

»dziewica czysta« (1): Co ieśliby młodą panią ábo náruftzoną biáłą głowę tylko/ á nie dziewicę czyftą znaczyło *CzechRozm* 129v.

»dziewica izraelska« (1): Y przyładzą ná nim fto śrebrnikow/ y dádzą ie oycowi (oney) niewiafty iłz puścił złe imię ná *dziewicę Izráelfką* [*virginem Israel*] y będzie mu żoną *BudBib Deut* 22/19.

bibl. »mądre dziewice« [szyk 5 : 3] (8): iáko to íam Pan Kryřtus/ Syn Boży wykłáda/ o ónych dziewicách mądrych/ ktore wyřly náprzećiwko oblubieńcowi/ oley y káganki máiac. [*Vulg Matth* 25/1–11] *KrowObr* 229; Iuźci będzie fortká zázwdy otworzona/ y tu zá żywotá twego y po ímierći twoiey/ iáko onym mądrym dziewicám kthore przyřzły vbráwřzy íe zápalonemi lámpámi do oblubieńcá řwego. *RejAp* 138; *RejPos* 6v [2 r.], 181v, 340v, 343 [2 r.].

»dziewica nienaruszona« [szyk 5 : 1] (6): Bowiem ia teź ták beřpiećnie mowić mogę/ ieřliby Bethulá/ zgoła przez íię/ dziewicę [!] nienáruřzoná/ znáćzyłá. *CzechRozm* 130v, 129, 129v [2 r.], 130 [2 r.].

»prawa dziewica« (2): *FalZioł* IV 53c; Wiem tu pánie ná ulicy/ Ieřcze práwe dwie dziewicy *RejZwierc* 236.

bibl. »szalone dziewice« [szyk 8 : 1] (9): *RejAp* 124v; Abowiem y Pan niechciał cie w they błędney nádziei zořtháwić/ áleć dał ná przykłád pyęć mądrych y pyęć řzalonych dziewic. [*Vulg Matth* 25/1–11] *RejPos* 6v, 6v *marg*, 147, 181v, 241v, 340v (3).

»dziewice řwięte« [szyk 6 : 1] (7): *OpecŻyw* 185; Y przez zařlugi wřzytkich řwiętych/ [...] řwiętych dziewicz/ y wdow/ j wřzitkich wybranych/ kthory żywieřz y kroluieřz z Bogiem oyczem w iednořci ducha S. *TarDuch* D6; *RejPos* 339v, [340], 341v, 343; *ArtKanc* O16v.

Zestawienia: bibl. »dziesieć dziewic« = *decem virgines PolAnt* [szyk 5 : 1] (6): *KromRozm III* C7v; *RejAp* 158; *RejPos* 181v; TEdy przypodobí íię kroleřtvo niebieřkie dzieiáći dziewicám *BudNT Matth* 25/1; *CzechEp* 372; *ReszPrz* 23.

»(řwięto) jedenařcie tyřiáć dziewic« = *obchodzone przez Kořciół w dniu 21 października* (2): *Goski* 14; Przeto pozwalamy/ áby ná mieyřce tych [roków]/ w Poniedźiáłek po řwięcie Iedenařcie tyřiáć dzieiwic/ gdy by Więcá niedořzły/ bywály řádzoné. *SarnStat* 732.

Szeregi: »młodź (a. młodzieńcy) i dziewice« = *iuvenes et virgines Vulg, PolAnt* (2): Młodz y dziewice/ řtarzy y ź młodemí chwalcie imię boże *WróbŻołt* 148/12; *BudBib Ps* 148/12.

»panna (a. panienska), (a(l)bo, i) dziewica« [szyk 6 : 4] (10): *Murm* 46; *Mącz* 282a, 499a; A tyć íá pánnny/ á tyć to íá dzyewice íego *RejAp* 119, Dd2v; Oto dziewicá ábo Pánná (bo Partenos y pánnę/ y dziewicę znáćzy wedle włańnořci íęzyká Greckiego iáko vczeni wykłádaíá) *CzechRozm* 127, 129v, 133v, 145v.

W przen (13): A Páweł íye teź boi o řwoyę dzieiwicę/ ktorá yuź był pořlubił Kryřtuřowi/ to yeřt/ o Koryntřki kořcyoł *KromRozm III* C8; Iedno íř tu Duch řwięty/ nie o tákowych dziewicach mowi/ iáki íeřt Papieřz dzieiwicá/ która dzieięć vrodziłá ani teřz mowi o thákowych řlalonych dziewicách/ iákowe íá dziewice Kárdynałowíe/ Biřkupi *KrowObr* 226v, 210v, 229; Ale íe przypátruy/ czemu tu Pan tę roznořć ludzká dzyewicámí przeżywa/ á íř ie ku řtanom pánieńřkim przyrownywa. *RejPos* 342v, 342 [2 r.], 342v [2 r.].

W charakterystycznych połączeniach: dziewica mizerna, nędzna, szalona (4).

Wyrażenia: »dziewica czysta« [szyk 1 : 1] (2): Pořlubiłem was wřzyřtkich/ iednemu męřzowi/ okázáć was tzyřthá dzieiwicá Pánu Kryřtuřowi [*despondi enim vos uni viro, virginem castam exhibere Christo Vulg* 2.Cor 11/2] *KrowObr* 229 [*idem*] 148.

»dziewica duchowna« [szyk 1 : 1] (2): ále mowi [święty Jan] o dziewicách duchowych/ to iest o wżyftkich ludziach wiernych *KrowObr* 229, 229.

a. *O Marii Matce Boskiej* (251) : Smierná dziewitza gdy to wlyfála/ zaľmutziła fie wedlug fwęgo dziewicęgo łromu *OpecŻyw* 8; O dziewitzo prześlawná matko łmętnych macior *OpecŻyw* 131v; Pozdrowiona bądź miłociwá krolowá miłofierdziá/ dziewice náłaskawfía *OpecŻyw* 183v, 3v, 4 [3 r.], 4v, 5v [2 r.] (18); *PatKaz II* 75; *PatKaz III* 90, 94, 96, 133v; *TarDuch* Dv; *CzechRozm* 131; Przyimiłz łługę twęgo w pokoiu/ zá przyczyná tey przenachwálebnieyfzey Dziewice [!] *SkarŻyw* 115, 357; *ArtKanc* A14v; Zyi łzczęśliwie o dziewico prześliczna *LatHar* 481; *SkarKaz* 578b, 579b.

W charakterystycznych połączeniach: dziewicą chwalebna (4), *dostojna* (4), *nabożna, nadroższa, nałaskawsza, namędrsza, przesławna, prześliczna, szczęsna, wielebna, wybrana.*

Zwrot: »(na-, u)rodzić się, (na-, u-)rodzony, (na-, po-)rodzenie z dziewice (Maryje)«[szyk zmienny] (24 : 9 : 2): *BierRaj* 20; *OpecŻyw* 17; *PatKaz II* 31 v; criřtus narodzi fyá łpanny dzyeuyce *PatKaz III* 103v, 103; *TarDuch* A8v; *SeklWyzn* Bv; *SeklKat* B4, O2, O3; Ktory fie począł z Duchá łwiętego/ národzon z Máryey dzyewice *BielKron* 139v; *RejAp* 100; *RejPos* 271, 342v; *BiałKat* 83v, 373v; *KuczbKat* 30; *CzechRozm* 145v; *SkarŻyw* 67, 172, 231, 393; Lecż nie widzą/ iż ten ktery vrodzony iest z dziewice/ nie tylko iest więtfzy náđ Abráhámá/ ále też y náđ káždęgo inřzego z niewiáły vrodzonego. *CzechEp* 243, 144, 187, 217, 244, 341, 346, [404]; *ArtKanc* F15, M9; *LatHar* 8; *WujNT* 5, 515, Xxxxx4v.

Wyrażenia: »dziewica błogosławiona, nabłogosławniejsza« = *virgo immaculata* [szyk 25 : 22] (46 : 1): *BierRaj* 16v; Bądź iuż węfola dziewitzo błogosławioná/ bo dnia trzecięgo będziefš do nieba wzięta od twęgo miłęgo fyňa *OpecŻyw* 177v, 3v, 5, 6, 7v [2 r.], 11v (28); *OpecŻyw SandR nlb* 2; *PatKaz II* 79v; *HistRzym* 87; Ia brát Bernárdynus/ byłem záwždy nabożny błogosławioney Dziewicy: vrodziłem fię w iey dzień: tegofż dnia ochrzcżony iestem *SkarŻyw* 460, 184; *NiemObr* 121; *WerGość* 216; *WerKaz* 293; *WujNT* 293; Piąte węfele twoie było o náświętfza dziewico błogosławiona/ gdyś fyńá fwęgo namilřęgo znalazła *SiebRozmyśl* H, I3v, I4v, Lv, L2, L3 (8).

»(prze)czysta, (prze)na(j)czystsza dziewica« [szyk 16 : 8] (19 : 5): Syn fie boży narodził z dziewice przeczyłté *OpecŻyw* 17, 6, 6v [2 r.], 185v; *PatKaz I* 18; *PatKaz II* 19, 31v, 45, 77; *RejPos* 342v; *SkarŻyw* 67, 120, 245, 408, 458 [2 r.], 460 [2 r.], 583 [2 r.]; *GrabowSet* P; *SiebRozmyśl* G4; *KlonWor* 47.

»dziewica nad dziewicami« (6) : *OpecŻyw* 183; Márya dziewico náđ dziewicámi/ vproś nam wżyftkim odpufłtzenie grzechow *KrowObr* 164v, 162v; *LatHar* 173, 500, 525.

»náświętsza, święta dziewica« (19 : 6): *OpecŻyw* 5v [2 r.], 6v; *PatKaz I* 8v; Iezu ienżes náświętfzá dziewicę mariá za mathkę łobie wybrał *TarDuch* A8v, A8v, D6; *LatHar* 173, 500; *SiebRozmyśl* Fv, G2, G3, G3v, G4v (16).

»niepokalana dziewica« = *beata virgo* (6): *OpecŻyw* 3; gdy fię przed obrázem niepokaláney dziwice Matki Bożey modlił/ z iey S. przyczyny y pomocy zlecżonym zořtał *SkarŻyw* 319, 2; *LatHar* 466; *WujNT* 293; A iákoś zořtála czyłtá á niepokaláná dziewicá ták przed porodzenięm/ iáko przy porodzeniu *SiebRozmyśl* G4.

Zestawienia: »(kościół) Panny Maryjej (zawždy)dziewice« (2): Tym wołáním wzrulfzony Biskup/ pobieżał do kościoła Panny Máryey dziewice *SkarŻyw* 498, 589.

»dziewica (Panną) Maryja« [szyk 106 : 25] (131): *BierRaj* 16v; *IAn* widzätz tzo fie s niym dzieie/ do Betanié ku dziewicy Marij rychlo bieżał *OpecŻyw* 109v, 2v, 3 [2 r.], 3v, 4, 5v (44); *OpecŻywSandR nlb* 2, 4v, 5, 6; *PatKaz I* 8v, 10, 14, 18; *PatKaz II* 19, 20v, 30v, 31, 39 (20); *PatKaz III* 106; *TarDuch* A8v [2 r.], C8v, D4, D5v, D6; *WróbŻolt* dd5v; *SeklWyzn* Bv; *SeklKat* B4, O2, O3; *Národzenie Máryey dziewice/ ktore nas omyło od zmázy grzechow* *KrowObr* 177, 89, 101, 151v, 161v, 162, 170, 219v; *BielKron* 139v; *HistRzym* 83v, 84, 87; *RejPos* 271; *BialKat* 83v; *GrzegŚm* 42; *KuczbKat* 30 [2 r.]; *WujJud* 25; á tá wálzá dźiewiczá Márya mátká iego daná była Iozeffowi zá muž *CzechRozm* 145v; *SkarJedn* 318 [2 r.]; *SkarŻyw* 172, 203, 279, 358, 498, 583, 589; *CzechEp* 142, 144, 187, 217, 244, 341, 346; *WerGośc* 216; *WerKaz* 293; *ArtKanc* A7v, M9; *LatHar* 8, 466; Iáko w żywoćie błogofławioney y niepokaláney dziewice Máriey żaden ani przed Chriftušem/ áni po nim nie był poczęty *WujNT* 293, 5, 515, Xxxxx4v; *SiebRozmyśl* Fv.

»dzień narodzenia dziewice (Maryjej)« = *święto kościelne 8 września; Nativitatis B.M.W.* (2):powili fyná Bernárdyná/ w dzień łamy národzenia tey dziewice Máryey *SkarŻyw* 458, 461.

»Oczyścienie Panny Maryjej dziewice« = *święto kościelne 2 lutego; Purificationis B.M.V.* (1): o tem była z Ormiány gadká/ ktorychby dni święćić mieli ty świętá/ to ieft/ [...] *Národzenie y Obrzezanie P: náznego Iezufa Chryftufa/ y Ofiárowanie iego w Kościele/ albo oczyścienie P: Máryey dziewice* *SkarJedn* 318.

»Zjastowanie [= zwiastowanie] P. Maryjej dziewice« = *święto kościelne 25 marca; Annuntiatio B.M.W. Cn* (1): Miedzy innemi rzeczám y o tem była z Ormiány gadká/ ktorychby dni święćić mieli ty świętá/ to ieft/ *Ziáftowanie P: Máriey dziewice* *SkarJedn* 318.

Szereg: »panna, (a, i) dziewica« [szyk 10 : 8] (18): Doftoyná panną ij niepokalóná dziewitza Maria wflýfławlfy ty flowa/ filno fie zařmucila *OpecŻyw* 3, 18, 81,110, 141v [2 r.], 178v; *OpecŻywSandR nlb* 6; *PatKaz III* 103, 103v, 152v; *SeklWyzn* Bv; *RejAp* 99, 100; ále [*Chrystus*] przedfię łam raczył fie s pány á z dzyeczyftey vrodzić *RejPos* 342v, 271; *WerGośc* 216; *WerKaz* 293.

2. *Mężczyzna który nie miał stosunku płciowego; też niezónaty, żyjący w celibacie; virgo Vulg; virgo maritus, virgo puer Cn* (16) : włyfthká ordá kxięzey Papięskiej ktorzy dla tego dziewicám y zoftáli/ áby tym więtfze nietzyfności płodzić mogli. *KrowObr* 227, 226v, 227, 229 [2 r.]; *RejAp* 117; *BialKat* 373v; Na kápłáńftwo ábo dziewice/ ábo zakonnicy/ ábo powściągłiwi. *SkarŻyw* 457 marg, 308 [2 r.], [474]; *LatHar* 473; Cić łą ktorzy fię z niewiáftám y nie pokaláli. Bo dziewicám y łą [*virgines enim sunt*]. *WujNT Apoc* 14/4 [przekład tego samego tekstu *KrowObr* 229, *RejAp* 117, *WujNT* 872], 872.

W połączeniu z imieniem (1): Iezu ienżes ią z Bořkiego żrądzienia ftharczowi y dziewiczy Iozeffowi poľlubioną chciał mieć *TarDuch* A8v.

Wyrażenie: »prawa dziewica« (1): mowiac/ iżby pokrzyk nierofł/ iedno gdzie łye łzubienicznik práwą dźiewiczą będąc zmokrzył *SienLek* 199.

Synonimy: 1. *panna*; 2. *bezżeniec, bezżennik, bezżónaty*.

Cf **DZIEWIC**